

Uchwała z dnia 7 maja 2009 r., III CZP 12/09

Sędzia SN Marian Kocon (przewodniczący)

Sędzia SN Józef Frąckowiak

Sędzia SN Hubert Wrzeszcz (sprawozdawca)

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku "A.", sp. z o.o. w W. o ogłoszenie upadłości, po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym w dniu 7 maja 2009 r. zagadnienia prawnego przedstawionego przez Sąd Okręgowy w Warszawie postanowieniem z dnia 10 grudnia 2008 r.:

„Czy przepis art. 54 ust. 1 w związku z art. 21 ust. 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60 poz. 535 ze zm.), w przypadku ogłoszenia upadłości spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, której statut przewiduje reprezentację łączną, wyłącza uprawnienie członka zarządu, który wniosku o ogłoszenie upadłości spółki nie składał, do wniesienia zażalenia na postanowienie o ogłoszeniu upadłości?

podjął uchwałę:

Członek dwuosobowego zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, w której obowiązuje zasada reprezentacji łącznej, może sam wnieść za upadłego zażalenie na postanowienie o ogłoszeniu upadłości, wydane na wniosek złożony za spółkę tylko przez drugiego członka zarządu.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 27 sierpnia 2008 r. Sąd Rejonowy dla m.st. Warszawy w Warszawie ogłosił upadłość "A.", sp. z o.o. w W., obejmującą likwidację majątku dłużnika. Wniosek o ogłoszenie upadłości złożył jeden z członków dwuosobowego zarządu dłużnika, uprawniony do łącznej reprezentacji spółki.

Zażalenie na to postanowienie wniósł upadły reprezentowany przez profesjonalnego pełnomocnika procesowego, działającego na podstawie pełnomocnictwa podpisanego przez drugiego członka zarządu spółki. Sąd

Okręgowy w Warszawie – po uzyskaniu od tego pełnomocnika wyjaśnienia, że ze względu na spór między członkami zarządu co do potrzeby złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości nie jest w stanie uzyskać pełnomocnictwa procesowego podpisanego przez obu członków zarządu upadłej spółki – na podstawie art. 390 § 2 w związku z art. 397 § 2 k.p.c. przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia przytoczone na wstępie zagadnienie prawne.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W okolicznościach sprawy rozstrzygnięcie przedstawionego zagadnienia prawnego sprowadza się w istocie do odpowiedzi na pytanie, czy członek dwuosobowego zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, w której obowiązuje zasada reprezentacji łącznej, może za upadłego sam wnieść zażalenie na postanowienie o ogłoszeniu upadłości, wydane na wniosek złożony za spółkę tylko przez drugiego członka zarządu. Związany z tym pytaniem problem dotyczy kwestii, czy przewidziana w art. 20 ust. 2 pkt 2 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. Nr 60, poz. 535 ze zm. – dalej: "Pr.u.n.") modyfikacja dotycząca reprezentacji osób prawnych i jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje osobowość prawną, polegająca na tym, że osoba uprawniona jedynie do reprezentacji łącznej może samodzielnie złożyć wniosek o ogłoszenie upadłości, dotyczy także wniesienia za upadłego zażalenia na postanowienie o ogłoszeniu upadłości na podstawie art. 54 ust. 1 Pr.u.n.

Przepisy art. 20 ust 2 pkt 2 i art. 54 ust. 1 Pr.u.n. są – z niewielką modyfikacją stylistyczną – powtórzeniem art. 4 § 2 pkt 2 i art. 17 § 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. – Prawo upadłościowe (jedn. tekst: Dz.U. z 1991 r. Nr 118, poz. 512 ze zm. – dalej: "Pr.upadł."). Na podstawie art. 17 § 1 Pr.upadł. w orzeczeniu z dnia 18 listopada 1937 r., I C 2764/36 (OSP 1938, nr 1, poz. 136) Sąd Najwyższy stwierdził, że przytoczony przepis, przyznając dłużnikowi zażalenie na postanowienie o ogłoszeniu upadłości, dotyczy tego organu spółdzielni będącej dłużnikiem, który jest uprawniony do jej reprezentowania (zarząd lub likwidator). W konsekwencji uznał, że zażalenia nie może wnieść skutecznie rada nadzorcza spółdzielni jako organ kontrolny, ponieważ nie jest ona – z wyjątkiem wyraźnie uregulowanych wypadków – uprawniona do reprezentowania spółdzielni. Poza przytoczonym orzeczeniem, w judykaturze Sądu Najwyższego nie rozważano problemu reprezentacji upadłego w związku z wniesieniem zażalenia na

postanowienie o ogłoszeniu upadłości. Nie ma też orzeczeń z okresu obowiązywania Prawa upadłościowego, które mogłyby mieć wpływ na rozstrzygnięcie tego problemu.

Odwołując się do art. 4 § 2 Pr.upadł., w piśmiennictwie z okresu międzywojennego wyrażono pogląd, że w sytuacji, w której kilka osób jest uprawnionych do złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, ale tylko niektóre z nich zgłaszają go, zażalenie na postanowienie o ogłoszeniu upadłości przysługuje każdej z tych osób, która wniosku nie zgłosiła lub nie wyraziła na niego zgody, ponieważ każdą z nich należy traktować tak samo jak samoistnego dłużnika. Pogląd ten odnoszony jest wyraźnie także do sytuacji, w której wniosek o ogłoszenie upadłości nie pochodzi od wszystkich osób uprawnionych do łącznej reprezentacji i te osoby nie wyraziły zgody na jego wniesienie. Za przyjętym stanowiskiem przemawia charakter postępowania o ogłoszeniu upadłości, prawo bowiem działania w tym postępowaniu różni się od prawa do działania w stosunkach materialnoprawnych bądź w innym postępowaniu sądowym.

Po wejściu w życie Prawa upadłościowego i naprawczego w literaturze wyrażono pogląd, że dopuszczalność zażalenia wniesionego przez upadłego na postanowienie o ogłoszeniu upadłości zależy od właściwej jego reprezentacji, określonej w odpowiednim rejestrze. W wypadku osób, którym ustawa przyznaje prawo do samodzielnego złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości, mimo obowiązującej reprezentacji łącznej, prawo to nie obejmuje zażalenia na postanowienie o ogłoszeniu upadłości. W wypadku konfliktu w zarządzie spółki i uwzględnienia przez sąd, np. wniosku jednego członka zarządu o ogłoszenie upadłości spółki, drugiemu członkowi zarządu nie przysługuje na to postanowienie zażalenie, chyba że jest uprawniony do jednoosobowej reprezentacji.

W doktrynie i w orzecznictwie przyjmuje się, że art. 20 ust. 2 pkt 2 Pr.u.n. tak, jak art. 4 § 2 pkt 2 Pr.upadł., modyfikuje obowiązujące w spółce zasady reprezentacji, aby za spółkę wniosek o ogłoszenie jej upadłości mogły złożyć osoby, które z powodu obowiązujących zasad reprezentacji nie mogłyby dokonać za nią skutecznych czynności procesowych (por. wyrok Sąd Najwyższego z dnia 7 listopada 2008 r., II CSK 255/08, OSNC-ZD 2009, nr C, poz. 69). Celem zmiany obowiązującej w spółce zasady łącznej reprezentacji, w zakresie dotyczącym składnia wniosku o ogłoszenie upadłości spółki, jest przede wszystkim ochrona wierzycieli. W ich interesie leży, aby przedsiębiorca będący osobą prawną,

niepełniający wymagalnych zobowiązań lub którego zobowiązania przekraczają wartość majątku, został stosunkowo szybko poddany rygorowi postępowania upadłościowego. Wzgląd na ochronę interesów obecnych i przyszłych kontrahentów spółki wymaga, aby w wypadku spełnienia podstaw upadłości nie brała ona w dalszym ciągu nieskrępowanego udziału w obrocie.

Tymczasem kondycja ekonomiczna przedsiębiorstwa może być odmiennie oceniana przez osoby uprawnione do reprezentowania spółki, mogą też one różnie oceniać najwłaściwszą drogę wyjścia z kryzysu. Przyznanie każdej z osób uprawnionych do reprezentacji spółki prawa do samodzielnego złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości pozwala przeciwdziałać temu, aby w wypadku reprezentacji łącznej lub braków w składzie organów uprawnionych do działania za spółkę, wewnętrzne spory spółki nie opóźniały poddania jej reżimowi postępowania upadłościowego i nie powodowały zwłoki w zabezpieczeniu majątku (art. 36 Pr.u.n.). Ponadto prawo do samodzielnego złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości uniemożliwia uprawnionym do reprezentowania osób prawnych albo innych jednostek organizacyjnych nieposiadającym osobowości prawnej, którym odrębna ustawa przyznaje zdolność prawną, zasłanianie się przeszkodami wynikającymi z wewnętrznych stosunków spółki przy ocenie odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną wskutek niezłożenia w terminie wniosku o ogłoszenie upadłości (art. 21 Pr.u.n.).

Problem, czy zastosowanie przewidzianej w art. 20 ust. 2 pkt 2 modyfikacji zasady reprezentacji spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w zakresie składania wniosku o ogłoszenie upadłości jest uzasadnione także w wypadku złożenia za upadłego zażalenia na postanowienie o ogłoszeniu upadłości – na podstawie art. 54 ust. 1 Pr.u.n. – przez nieuprawnionego od jednoosobowej reprezentacji członka zarządu spółki, wymaga rozważenia trzech rozwiązań.

W pierwszej kolejności należy rozważyć wyrażone w piśmiennictwie na gruncie Prawa upadłościowego i naprawczego stanowisko, że uprawnienie do samodzielnego działania członka zarządu, wbrew obowiązującym w spółce zasadom reprezentacji, dotyczy wyłącznie złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości. Za tym stanowiskiem przemawia wykładnia gramatyczna art. 54 ust. 1 Pr.u.n., który przyznaje – bez bliższych objaśnień – upadłemu legitymację do złożenia zażalenia. Upadły będący osobą prawną powinien zatem – zgodnie z art. 67 § 1 k.p.c. – wnieść zażalenie działając przez swój organ, co wymaga, w wypadku

obowiązywania w spółce reprezentacji łącznej, współdziałania członków zarządu (art. 205 k.s.h.). Przedstawione cele uzasadniające modyfikacje zasady reprezentacji w zakresie składania wniosku o ogłoszenie upadłości są nieaktualne na etapie składania zażalenia na postanowienie sądu o ogłoszeniu upadłości, jeżeli sąd ogłosił upadłość na wniosek jednego z członków zarządu spółki, to majątek upadłego – zgodnie z art. 36 Pr.u.n. – został objęty postępowaniem zabezpieczającym, a zatem został również zrealizowany obowiązek wynikający z art. 21 Pr.u.n.

Wadą tego rozwiązania jest jego jednostronny charakter. Wychodząc naprzeciw interesom wierzycieli, może ono prowadzić do skutków nieuzasadnionych potrzebami obrotu i niekorzystnych dla spółki. Ogłoszenie upadłości, obejmującej likwidację majątku upadłego – co nastąpiło w rozpoznawanej sprawie – prowadzi do likwidacji spółki, a po przeprowadzeniu postępowania upadłościowego do rozwiązania i utraty bytu (art. 289 § 1 k.s.h.). Tymczasem nie można wykluczyć, że członek zarządu wykorzysta przysługujące mu prawo złożenia wniosku o ogłoszenie upadłości niezgodnie z interesem spółki, traktując upadłość jako sposób wycofania się ze spółki lub doprowadzenia z innych powodów do utraty jej bytu prawnego, lub złoży wspomniany wniosek jedynie z obawy przed konsekwencjami niedopełnienia obowiązku wynikającego z art. 21 ust. 3 Pr.u.n. Prawo pozwala członkowi zarządu spółki złożyć skuteczny wniosek o ogłoszenie upadłości nie tylko bez wiedzy, ale nawet przy wyraźnym sprzeciwie pozostałych członków zarządu także wtedy, gdy w umowie, właśnie w celu zabezpieczenia interesu spółki przed pochopnymi decyzjami jednego z członków zarządu, przewidziano reprezentację łączną. Jednocześnie nie przewiduje ono obowiązku wysłuchania lub zapewnienia w inny sposób udziału w postępowaniu w przedmiocie ogłoszenia upadłości pozostałym osobom uprawnionym do złożenia za spółkę wniosku o ogłoszenie upadłości. Nieprzekonujący jest argument, że rozpoznawanie wniosku o ogłoszenie upadłości przez sąd zapewnia – bez względu na okoliczności jego złożenia – poszanowanie interesu spółki, sąd upadłościowy bowiem może błędnie ocenić istnienie podstawy upadłości, licząc się z tym, ustawodawca przewidział zażalenie na postanowienie o ogłoszeniu upadłości.

Przyjęcie rozważanego stanowiska może, ze względu na obowiązującą w spółce zasadę reprezentacji łącznej, uniemożliwić poddanie kontroli instancyjnej postanowienia o ogłoszeniu upadłości. Świadczy o tym sprawa, w której

przedstawiono rozpoznawane zagadnienie prawne. Członek zarządu spółki, niebiorący udziału w postępowaniu o ogłoszenie upadłości, podniósł w zażaleniu okoliczności podważające istnienie postawy upadłości. Wprawdzie należy się liczyć z tym, że wymaganie łącznej reprezentacji zawsze może okazać się przeszkodą do skutecznego wniesienia środka odwoławczego w postępowaniu cywilnym, jeżeli osoby uprawnione do reprezentacji nie będą w stanie uzgodnić stanowiska, jednakże w postępowaniu w przedmiocie ogłoszenia upadłości zachodzi szczególna sytuacja, polegająca na tym, że wniosek o ogłoszenie upadłości może złożyć tylko jeden z członków zarządu, bez względu na obowiązujący w spółce sposób reprezentacji. Możliwość spowodowania upadłości spółki działaniem jednego tylko członka zarządu powoduje, że cel w postaci ochrony interesów spółki i jej ekonomicznych właścicieli, jaki typowo stoi za wprowadzeniem reprezentacji łącznej, obraca się paradoksalnie przeciwko spółce, uniemożliwiając zakwestionowanie postanowienia o ogłoszeniu upadłości uderzającego w jej interes.

Ze względu na przedstawione mankamenty, rozważenia wymaga inne rozwiązanie, zgodnie z którym wynikająca z art. 20 ust. 2 pkt 2 Pr.u.n. modyfikacja zasady reprezentacji obejmuje także etap postępowania zażaleniowego. To oznacza, że zażalenie na postanowienie o ogłoszeniu upadłości mogłaby skutecznie złożyć za upadłego każda z osób uprawnionych do reprezentacji samodzielnie lub łącznie z innymi, a więc każdy z członków zarządu spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, niezależnie od obowiązujących w spółce zasad reprezentacji. Trafnie skarżący podniósł w zażaleniu, że takie rozwiązanie przyjęto w doktrynie i judykaturze niemieckiej na gruncie zbliżonego stanu prawnego. W doktrynie krajowej w tym nurcie sytuuje się przytoczony pogląd z piśmiennictwa z okresu międzywojennego. Mankamentem tego rozwiązania jest brak wyraźnej podstawy prawnej, przeszkodą do jego przyjęcia – wbrew wątpliwościom Sądu Okręgowego – nie jest jednak art. 54 ust. 1 Pr.u.n. Wprawdzie przytoczony przepis stanowi, że zażalenie na postanowienie o ogłoszeniu upadłości przysługuje wyłącznie upadłemu, jednakże rozważane stanowisko nie stoi w sprzeczności z tak zredagowanym przepisem. Przyjęcie, że wynikająca z art. 20 ust. 2 pkt 2 Pr.u.n. modyfikacja obowiązującej w spółce zasady reprezentacji dotyczy także art. 54 ust. 1 Pr.u.n. nie oznacza, iż zażalenie składa inna osoba niż upadły, lecz jedynie to, że uległa zmianie – w stosunku do zasad ogólnych – reprezentacja spółki. Funkcja art.

54 ust. 1 Pr.u.n. polega jedynie na ograniczeniu kręgu osób uprawnionych do złożenia zażalenia na postanowienie o ogłoszeniu upadłości, wymieniony przepis nie dotyka natomiast w ogóle zasady reprezentacji tych podmiotów. Nie można zatem na jego podstawie przesądzać, że zażalenie za upadłego nie może zostać skutecznie wniesione przez jednego tylko z członków zarządu spółki uprawnionych do łącznej reprezentacji.

Istotne są też racje celowościowe przemawiające za zastosowaniem przewidzianej w art. 20 ust. 2 pkt 2 Pr.u.n. modyfikacji obowiązującej w spółce zasady reprezentacji także w postępowaniu zażaleniowym. Nietrudno zauważyć, że następstwem wynikającego z przytoczonego przepisu szczególnego prawa do reprezentacji spółki jest deficyt ochrony prawnej po stronie pozostałych osób uprawnionych do reprezentacji (wspólników), które nie mogą się sprzeciwić złożeniu wniosku o ogłoszenie upadłości, nawet gdyby osoba uprawniona składała wniosek nieuzasadniony. Deficyt ten jest szczególnie widoczny w sytuacji, w której – co ilustruje niniejsza sprawa – jedna z dwóch osób uprawnionych do reprezentacji łącznej składa wniosek o ogłoszenie upadłości, druga zaś o nim nie wie lub nie zgadza się z nim. Argument, że wniosek o ogłoszenie upadłości rozpoznaje sąd nie eliminuje ryzyka wydania wadliwego orzeczenia. Ponadto obowiązujące Prawo upadłościowe i naprawcze nie przewiduje obowiązkowego wysłuchania w toku postępowania o ogłoszenie upadłości osób uprawnionych do reprezentacji spółki, które nie przyłączyły się do wniosku. Dopuszczenie zażalenia na postanowienie o ogłoszeniu upadłości – na takich samych zasadach, jak złożenie wniosku o ogłoszenie upadłości – pozwalającego osobom kwestionującym orzeczenie upadłości i niemającym możliwości wcześniej zaprezentować swoich racji, wychodzi tym problemom naprzeciw.

Niepozbawione racji jest spostrzeżenie, że argumenty uzasadniające zastosowanie omawianego rozwiązania w sytuacji, w której nieuprawniony do jednoosobowej reprezentacji spółki członek zarządu wnosi zażalenie na postanowienie o ogłoszeniu upadłości wydane na wniosek drugiego członka zarządu korzystającego z przewidzianej w art. 20 ust. 2 pkt 2 Pr.u.n. modyfikacji zasady reprezentacji, mogą nie być równie przekonujące, gdy wniosek o ogłoszenie upadłości został zgłoszony za spółkę przez dwóch członków zarządu, zgodnie z obowiązującą w spółce zasadą reprezentacji łącznej. Przemawia to za potrzebą rozważenia trzeciego rozwiązania, polegającego na przyjęciu, że samodzielne

złożenie za spółkę zażalenia na postanowienie o ogłoszeniu upadłości przez osobę uprawnioną wyłącznie do łącznej reprezentacji spółki jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy upadłość została ogłoszona na wniosek złożony przez spółkę działająca przez osobę, która opiera swoje umocowanie na prawie do reprezentacji wynikającym z art. 20 ust. 2 pkt 2 Pr.u.n. Jeżeli natomiast wniosek o ogłoszenie upadłości złożyła spółka reprezentowana zgodnie z obowiązującą zasadą reprezentacji, wtedy także złożenie zażalenia na postanowienie o ogłoszeniu upadłości powinno nastąpić z poszanowaniem tej zasady. Rozwiązanie to nie jest trafne.

Systemowo wątpliwe jest przede wszystkim wiązanie uprawnienia do złożenia zażalenia za spółkę z tym, w jaki sposób spółka była reprezentowana przy składaniu wniosku o ogłoszenie upadłości. Ze względu na możliwość występowania rozmaitych wariantów reprezentacji łącznej, częste składanie wniosku przez pełnomocników procesowych i możliwość składania wniosku o ogłoszenie upadłości przez kilka niezależnie działających podmiotów, przyjęcie rozważanego stanowiska mogłoby się stać źródłem licznych wątpliwości i istotnych komplikacji przy ocenie dopuszczalności zażalenia. Z tego względu uprawnienie do samodzielnego złożenia za spółkę zażalenia na postanowienie o ogłoszeniu upadłości powinno być niezależne od tego, jak spółka była reprezentowana przy składaniu wniosku o ogłoszenie jej upadłości. Jest to rozwiązanie bardziej pragmatyczne i łatwiej je uzasadnić dogmatycznie; jego założeniem jest traktowanie art. 20 ust. 2 pkt 2 Pr.u.n. jako podstawy do uznania, że każda osoba uprawniona do reprezentacji spółki, bez względu na obowiązującą w spółce zasadę reprezentacji, uzyskuje w postępowaniu w przedmiocie ogłoszenia upadłości pozycję równoprawną, czego konsekwencją jest rozciągnięcie uregulowanej wyraźnie modyfikacji reprezentacji w zakresie składania wniosku o ogłoszenie upadłości także na postępowanie zażaleniowe.

Z tych względów Sąd Najwyższy podjął uchwałę, jak na wstępie (art. 390 § 1 k.p.c.).